

Date: 3rd June-2026

KASB KASALLIKLARI: ISH JOYIDAGI XAVFLAR VA ULARDAN
HIMOYALANISH

Qosimova Bibixonim Sherali qizi

Qo'qon Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi o'qituvchisi

Inson umrining katta qismini mehnat faoliyati bilan o'tkazadi. Ish joyi nafaqat daromad manbai, balki ba'zan salomatlik uchun yashirin xavflar manbai ham bo'lishi mumkin. Kasb kasalliklari – bu mehnat faoliyati bilan bog'liq holda yuzaga keladigan va ish sharoitidagi zararli omillar ta'sirida rivojlanadigan kasalliklardir. Ular nafaqat insonning sog'lig'iga jiddiy zarar yetkazadi, balki ishlab chiqarish samaradorligiga, ijtimoiy ta'minot tizimiga va umumiy iqtisodiyotga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Bu muammoni tushunish, oldini olish va davolash zamonaviy sog'liqni saqlash va mehnat muhofazasining asosiy vazifalaridan biridir.

Kasb kasalliklari deganda, ish jarayonida yoki ishlab chiqarish muhitida mavjud bo'lgan zararli ishlab chiqarish omillari (fizik, kimyoviy, biologik, ergonomik va psixosotsial) ta'sirida yuzaga keladigan va rivojlanadigan kasalliklar tushuniladi. Kasb kasalliklarining xilma-xilligi ularga sabab bo'luvchi zararli omillarning ko'pligi bilan bog'liq. Ularni bir necha asosiy guruhlariga bo'lish mumkin:

1. Fizik omillar ta'siridan kelib chiqadigan kasalliklar:

- **Vibratsiya (titrash):** Uzoq muddatli vibratsiya ta'sirida "vibratsiya kasalligi" rivojlanishi mumkin. Bu asab tizimi, qon tomirlar va suyak-mushak tizimiga ta'sir qilib, barmoqlarda uyishish, og'riq, qon aylanishining buzilishi (Rayno sindromi) kabi belgilarni keltirib chiqaradi. (Masalan: pnevmatik asboblarda bilan ishlovchi ishchilar, konchilar).

- **Shovqin:** Uzoq muddatli kuchli shovqin ta'siri eshitish qobiliyatini pasaytiradi, hatto butunlay yo'qotishi mumkin (kasbiy karlik). Shuningdek, asab tizimiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. (Masalan: metallurgiya, to'qimachilik, samolyotsozlik ishchilari).

- **Nurlanish (radiatsiya):** Ionlashtiruvchi nurlanish (rentgen, gamma nurlari) va ionlashtirmaydigan nurlanish (ultratovush, lazer, mikroto'lqinlar) ta'sirida turli kasalliklar, jumladan, nur kasalligi, teri kuyishi, ko'z kasalliklari, onkologik kasalliklar rivojlanishi mumkin. (Masalan: rentgenologlar, atom energetikasi sohasida ishlovchilar).

- **Haddan tashqari yuqori yoki past harorat:** Issiq do'konlarda ishlovchi metallurqlar va temirchilar issiqlik urishi, issiqlikdan holsizlanish va teri kasalliklariga moyil bo'lishsa, sovuq omborlarda ishlovchilar sovuqotish va shamollash kasalliklariga chalinishi mumkin.

- **Yuqori atmosfera bosimi (keson kasalligi):** Suv ostida ishlovchilar (g'avvoslar) yoki kessonlarda ishlaydiganlarda bosimning keskin o'zgarishi natijasida dekompressiya kasalligi (keson kasalligi) paydo bo'ladi.

- **Past atmosfera bosimi (balandlik kasalligi):** Uchuvchilar, alpinistlar kabi yuqori balandlikda ishlovchilarda rivojlanishi mumkin.

2. Kimyoviy omillar ta'siridan kelib chiqadigan kasalliklar:

Ishlab chiqarishda keng qo'llaniladigan turli kimyoviy moddalar organizmga nafas yo'llari,

Date: 3rd June-2026

teri yoki ovqat hazm qilish tizimi orqali kirib, zaharlanish va surunkali kasalliklarni keltirib chiqarishi mumkin.

- **Zaharlanishlar:** Qo'rg'oshin, simob, marganets, benzol, pestitsidlar, spirtlar, kislota va ishqorlar bilan surunkali yoki o'tkir zaharlanishlar. Ular asab tizimiga, jigar, buyraklar, qon hosil qilish organlariga zarar yetkazadi.

- **Changlar:** O'pka kasalliklarining eng keng tarqalgan sababchisi hisoblanadi.

- **Pnevmoniozlar:** Silikoz (kremniy dioksidi changidan), asbestoz (asbest changidan), talkoz, sementoz kabi o'pkaning surunkali kasalliklari. Bu kasalliklar o'pka to'qimasining fibroziga (chandiqlanishiga) olib keladi. (Masalan: konchilar, quruvchilar, tosh kesuvchilar, abraziv materiallar bilan ishlovchilar).

- **Bissinoz:** Paxta changidan kelib chiqadigan o'pka kasalligi.

- **Bronxial astma:** Kimyoviy moddalar (izotsianatlar), un, yog'och changi kabi allergenlar ta'sirida kelib chiqadigan kasbiy astma.

- **Dermatitlar va ekzema:** Kimyoviy moddalar (qatronlar, erituvchilar, kislotalar, ishqorlar) bilan doimiy aloqada bo'lish natijasida teri kasalliklari.

3. Biologik omillar ta'siridan kelib chiqadigan kasalliklar: Mikroorganizmlar (bakteriyalar, viruslar, zamburug'lar) va parazitlar ta'siridan kelib chiqadigan kasalliklar.

- **Infekcion kasalliklar:** Brutsellyoz, kuydirgi (sibireyazva), sil (tuberkulyoz), gepatit, OITS. (Masalan: veterinarlar, chorvadorlar, laboratoriya xodimlari, tibbiyot xodimlari).

- **Parazitar kasalliklar:** Qishloq xo'jaligi ishchilari, baliqchilar orasida uchraydigan kasalliklar.

4. Ergonomik omillar ta'siridan kelib chiqadigan kasalliklar: Noto'g'ri ish holati, takroriy harakatlar, og'ir yuk ko'tarish, noqulay ish stoli va kreslo kabi omillar suyak-mushak tizimi kasalliklariga olib kelishi mumkin.

- **Tayanch-harakat tizimi kasalliklari:** Bel og'rig'i, bo'yin og'rig'i, karpal tunnel sindromi (bilakdagi asab siqilishi), tendinit (paylar yallig'lanishi). (Masalan: kompyuterda ishlovchilar, montajchilar, og'ir yuk ko'taruvchilar, kassirlar).

5. Psixosotsial omillar ta'siridan kelib chiqadigan kasalliklar: Ishdagi stress, zo'riqish, ishning monotonligi, ish hajmining ortiqqligi, qiziqishning yo'qolishi kabi omillar ruhiy va somatik kasalliklarga sabab bo'lishi mumkin.

- **Stress bilan bog'liq kasalliklar:** Depressiya, xavotir buzilishlari, uyqusizlik, surunkali charchoq sindromi, yurak-qon tomir kasalliklari. (Masalan: menejerlar, tibbiyot xodimlari, o'qituvchilar, kol-markaz operatorlari).

Davolash va Reabilitatsiya: Kasb kasalliklarini davolash quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- **Zararli omildan uzoqlashtirish:** Eng muhimi, bemorni kasallikka sabab bo'lgan zararli ishlab chiqarish omilidan (vaqtincha yoki butunlay) uzoqlashtirish.

- **Medikamentoz davo:** Simptomatik davo, yallig'lanishga qarshi, og'riq qoldiruvchi, detoksikatsion va boshqa dori-darmonlar.

Date: 3rd June-2026

- **Fizioterapiya:** Massaj, balchiq bilan davolash, issiqlik muolajalari, elektr stimulatsiyasi.

- **Sanatoriy-kurort davolash:** Kasallikning bosqichiga va turiga qarab maxsus sanatoriylarda davolanish.

- **Reabilitatsiya:** Bemorning ish qobiliyatini tiklashga qaratilgan kompleks choralar. Ba'zi hollarda kasbni o'zgartirish yoki ish sharoitini yaxshilash talab etiladi.

Kasb Kasalliklarining Oldini Olish

Kasb kasalliklarining oldini olish — bu eng samarali va iqtisodiy jihatdan eng maqbul yondashuvdir. Profilaktika choralari quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

Ish joyidagi zararli omillarni butunlay olib tashlash, Xavfli moddalarni kamroq zararli yoki xavfsizroq analoglar bilan almashtirish, Ish joyini texnik jihatdan qayta jihozlash,

- **Xavfni yo'q qilish (Elimination):** Imkon qadar zararli omilni butunlay ish jarayonidan olib tashlash.

2. Tibbiy profilaktika:

Ishga kirishdan oldin har bir xodim tibbiy ko'rikdan o'tkaziladi. Bu kasb kasalligiga moyillikni aniqlash va xavf guruhidagi shaxslarni tegishli ishdan chetlatish uchun muhim. Zararli mehnat sharoitlarida ishlaydigan xodimlar muntazam ravishda (yiliga bir yoki ikki marta) tibbiy ko'rikdan o'tkaziladi. Bu kasalliklarni dastlabki bosqichlarda aniqlash va oldini olishga yordam beradi. Vitaminoterapiya, parhez ovqatlanish, sanatoriy-kurort davolashga yo'naltirish.

Xulosa

Kasb kasalliklari – zamonaviy dunyoda dolzarb muammo bo'lib qolmoqda. Texnologik taraqqiyot bilan yangi xavflar paydo bo'lsa-da, an'anaviy xavflar ham o'z ahamiyatini yo'qotgani yo'q. Ushbu kasalliklarning oldini olish, ularni erta aniqlash va samarali davolash nafaqat alohida shaxslarning sog'lig'ini saqlash, balki milliy sog'liqni saqlash tizimining barqarorligini ta'minlash va iqtisodiy rivojlanish uchun ham fundamental ahamiyatga ega. Ish beruvchilarning mas'uliyati, ishchilarning hushyorligi, davlatning nazorati va zamonaviy tibbiyotning imkoniyatlari birlashgandagina bu muammoga samarali yechim topish mumkin.

